

Het laathof van den Wijer in Hoeselt

Rombout Nijssen

Een laathof in Hoeselt

In jaargang 2000 van dit tijdschrift werden de historiek, de betekenis en de organisatie van het laathof van Schoonbeek aan de orde gesteld¹. Daar werd ingegaan op het ontstaan van laathoven of cijnshoven en over hun oorspronkelijke betekenis bij het beheer van een domein. Vanaf de middeleeuwen gaven eigenaars van grote domeinen delen daarvan in cijns uit aan anderen, die die goederen bewerkten en jaarlijks een vastgesteld deel van de opbrengst ervan - de cijns - aan de oorspronkelijke bezitter afstonden. De inning van die cijnzen werd toevertrouwd aan een cijnshof of laathof, of aan de voorzitter van zo'n hof: de cijnsmeier. Om hen in staat te stellen een goed overzicht te houden over de actuele bezitters van cijnsgoederen, de cijnshouders, was ook de administratie van het bezit van de cijnsgoederen aan de laathoven toevertrouwd. In hun gichtregisters registreerden zij de inbezitneming van cijnsgoederen door nieuwe bezitters, verkoopakten, akten van rentecreatie en alle andere akten die betrekking hadden op die goederen.

Het laathof van den Wijer zetelde in het gelijknamige hof in Hoeselt². Een ander Hoeselts cijnshof was het hof van Marquette³. Evenals het hof van Schoonbeek, was het hof van den Wijer een leen van de *Leenzaal van Kuringen*. Anders echter dan voor het laathof van Schoonbeek, beschikken wij voor het hof van den Wijer niet over een uitgebreid archief. In het Rijksarchief te Hasselt wordt niet meer dan één register van dit hof bewaard⁴. Het bevat de registraties van de betalingen van cijnzen en keuren in de periode 1743-1803. Tenzij anders aangegeven, komen de gegevens waarop deze bijdrage gebaseerd is, uit dit register.

---

¹ R. NIJSSEN, *Het laathof van Schoonbeek*, in: *Limburg-Het Oude Land van Loon* 79, 2000, p. 3-26.

² Het hof van den Wijer ligt aan de Pasbrugstraat bij het spoorwegstation in Hoeselt.

³ H. VAN DE WEERD, *Uit het verleden van Hoeselt. Hof van Diepenbeek, later Markethof*, in *Limburg* 33, 1954, p. 201-202; Rijksarchief Hasselt, *Archief van het laathof van Marquette te Hoeselt*. Dit archief bestaat uit slechts één staat van de cijnzen die er geïnd werden in de periode 1709-1717.

⁴ Rijksarchief Hasselt, *Archief van het laathof van den Wijer te Hoeselt*, nr. 1.

Gezicht op de hoeve van den Wijer, herfst 2003.

In principe was een laathof samengesteld uit zeven laten en een meier. De meier vertegenwoordigde de heer van het hof. Wanneer een cijnshouder nalatig bleef in het betalen van cijnzen of keuren, dan kon de meier voor het laathof vorderen dat de nalatige cijnshouder uit het bezit van het cijnsgoed in kwestie ontzet zou worden, en dat het weer aan de heer zelf zou toegewezen worden. In dat geval traden de laten als rechters op. Ook andere geschillen over het bezitsrecht van cijnsgoederen werden voorgelegd aan het laathof waarvan het goed afhing. In feite werden dit soort gerechtelijke procedures in de achttiende eeuw gevoerd voor de schepbank van de plaats waar het cijnsgoed gelegen was. Het laathof oordeelde enkel nog over de opportuniteit van de procedure alvorens haar naar de schepbank door te verwijzen. Uit het laathof van den Wijer bleven geen archiefstukken betreffende de uitoefening van rechtspraak in geschillen of betreffende de registratie van bezitsoverdrachten en dergelijke bewaard.

Het schrijfwerk dat bij de activiteiten van het laathof te pas kwam, werd door de secretaris verricht. In de regel was één van de laten tevens secretaris.

Het cijnsinningsregister dat hier bestudeerd wordt, leert ons de namen van enkele meiers en laten. In 1743, toen het register aangelegd werd, was Machiel Joostens meier en laat, Adam Michael Clercx was secretaris en laat en Lambert Nullens en Christiaan Mercken waren laten. Op 26 december 1748 was de toenmalige heer van het cijnshof zelf bij de inning van de cijnzen aanwezig. Hij stelde bij die gelegenheid Joannes Franciscus Maurissen tot meier, secretaris en laat aan, als vervanger van Joostens en Clercx, en voorts stelde hij Tilman Neusen, Ghijsbertus Tinnaers en Joannes Nullens tot laten aan. Indien Lambert Nullens en

Christiaan Mercken toen nog in functie waren, bereikte het laathof hiermee een bezetting van zes laten. Het is echter ook mogelijk dat Nullens en Mercken toen niet meer in functie waren, en dat het aantal laten in deze periode het aantal van vier niet oversteeg. Uit de afrekening van de cijnsinning in 1778 blijkt ook dat toen niet meer dan vier laten aanwezig waren. Het geringe aantal cijnsgoederen dat van dit hof afhing laat toe te veronderstellen dat een volledige bezetting van zeven laten niet vereist was om de werkzaamheden die aan het hof waren toevertrouwd af te werken. Bovendien waren de inkomsten die dit kleine hof genereerde niet van aard om een volledige staf van een meier, zeven laten en een secretaris van een redelijke vergoeding te voorzien.

Opmerkelijk is dat geen van deze functionarissen in het laathof gerekruteerd werden onder de cijnshouders van het hof.

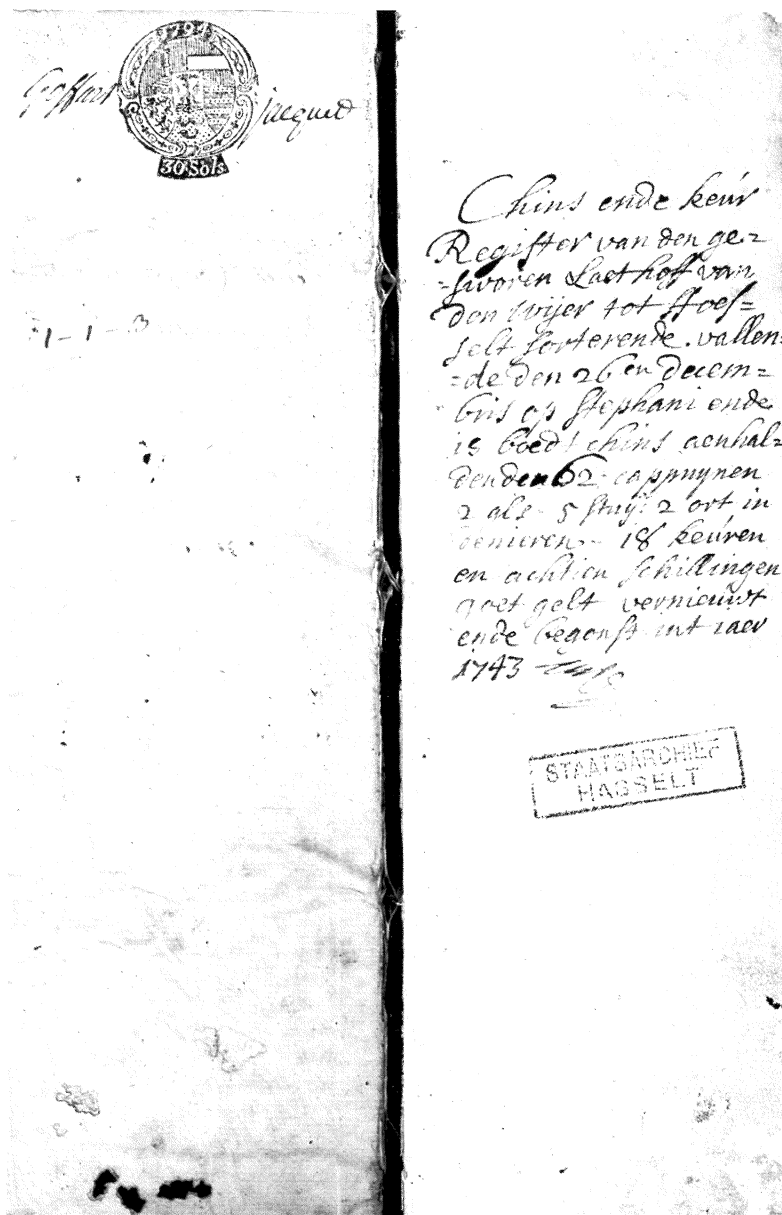
Een cijnsinningsregister

Het langwerpige cijnsinningsregister is in gemarmerd bruin leder ingebonden, en meet ca. 87 bij 265 mm. Voor- en achterplat zijn afgeboord met drievoudige rechte lijnen. Het register kan worden dichtgebonden met vier paarsgewijs aangebrachte linten. Wellicht in de negentiende eeuw werden op het register twee etiketten aangebracht. Het opschrift van het etiket op de voorplat luidt *Chins ende keurregister van den gezworen laethoff van den Wijer tot Hoesselt 1743-1799. I.* Op de rug is een etiket aangebracht met het opschrift *Hoesselt. Hof van den Wijer. Cijnzen. 1743.*

Het register is samengesteld uit 14 katernen. Het telt 180 papieren folio's van 85 bij 262 mm. Het papier toont een watermerk met een vijfbladige bloem en de letters V en C.

Aan de binnenzijde van de voorplat werd een Luikse fiscale zegel uit 1794, ter waarde van 30 *sols*, aangebracht. De titelbladzijde van het register leert de lezer wanneer het werd opgesteld, en wanneer en hoeveel cijnzen er in het laathof van den Wijer geïnd werden: *Chins ende keur register van den gesworen laethoff van den Wijer tot Hoesselt sorterende vallende den 26en decembris op Stephani ende is boedt chins aenhaldende 62 cappuynen, 2 guldens - 5 stuivers - 2 ort in denieren, 18 keuren en achttien schillingen goet gelt, vernieuwt ende begonst int iaer 1743.* Op de keerzijde van het titelblad zijn de hierboven vermelde namen van de laten ingeschreven.

Op de volgende folio's, die genummerd zijn van 1 tot 106, zijn de 27 cijnzen genoteerd die jaarlijks in het cijnshof betaald moesten worden. Voor elke cijns wordt opgegeven wie hem

Titelblad van het cijns- en keurregister.

moest betalen en wie hem vroeger betaald had, op welk bezit hij betaald moest worden, en over welk bedrag het ging. Indien het cijnsgoed ook met een keur belast was, dan werd ook dat aangegeven. Op de onderste helft van elk blad werd jaarlijks de betaling van de cijns geregistreerd door het bijschrijven van het jaartal waarvoor de cijns voldaan was. Daarna werden na elke cijns drie of meer bladzijden open gelaten, zodat de bezitter van het register bijkomende aantekeningen over de cijnsgoederen kon maken. Die betreffen bijvoorbeeld de betaling van keuren bij het overlijden van een cijnshouder, de aanstelling van een *sterfelijke keurdrager*, de identiteit van nieuwe bezitters of andere gegevens waarvan het nuttig geacht werd ze op schrift te stellen.

De bladzijden met aantekeningen over de cijnzen zijn genummerd van 1 tot 106. De overige bladen in het register bleven onbeschreven, behalve de laatste vier: die bevatten aantekeningen over het betalen van de leentaks, over de aantallen kapoenen die in bepaalde jaren *in pluijnen* of in geld geïnd werden, en over het betalen of *coelen* van keuren.

Heren

De leenverhefregisters⁵ en de registers van *bekentenissen van den nieuwen heer*⁶ van de *Leenzaal van Kuringen* laten ons toe te achterhalen wie - vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw - de bezitters van het laathof van den Wijer waren. Het laathof werd immers in leen gehouden van de bisschoppen van Luik als graven van Loon. In de leenverhefregisters werden *leenverheffingen* ingeschreven: telkens er een nieuwe leenman door erfenis, koop, of anderszins in het bezit van een leengoed kwam, moest hij dat voor de *Leenzaal verheffen*, en een verheffingstaks betalen. Wanneer er een nieuwe *leenheer* - of met andere woorden een nieuwe bisschop - aantrad, dan moest de leenman zijn eed van trouw aan zijn leenheer vernieuwen ten opzichte van de nieuwe bisschop. Ook bij deze gelegenheid was hij een taks verschuldigd. De vernieuwingen van de eed van trouw aan de nieuwe leenheren werden ingeschreven in de zogenaamde *registers van bekentenissen van den nieuwen heer*.

In zijn artikelenreeks *Uit het Verleden van Hoeselt*, dat kanunnik H. Van de Weerd in de jaren 1938-1943 en 1953-1954 in het tijdschrift *Limburg* publiceerde, nam hij ook een historiek van de opeenvolgende bezitters van het laathof van den Wijer op⁷. De genealogie van de hand van Van de Weerd werd in 1974 aangevuld door de *Hoeseltse Geschiedkundige*

---

⁵ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 217-228.

⁶ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 233-239.

⁷ H. VAN DE WEERD, *Uit het verleden van Hoeselt*, in *Limburg* 33, 1954, p. 63-65.

Studiegroep die in dat jaar een nummer van haar *Contactblad* aan de historiek van het hof van den Wijer wijdde⁸. De geleerde auteur biedt zijn lezers een overzicht van bezitters van het hof vanaf de veertiende eeuw. Hij verzuimde echter zijn bronnen te vermelden, en voor wat de zeventiende en de achttiende eeuw betreft, zijn zijn gegevens strijdig met hetgeen uit het archief van de *Leenzaal van Kuringen* blijkt. Voorzichtigheidshalve houden wij het hier bij de hofheren die in de registers van de *Leenzaal* terug te vinden zijn.

Het Loons leenverhefregister voor de periode 1660-1665 leert ons dat Baptist de Grati het hof verhief op 13 maart 1662 verhief. Hij deed dat in naam van zijn moeder, nadat zijn vader, wijlen burgemeester Jan Baptist de Grati van Maastricht, overleden was⁹. Toen de kinderen Grati na het overlijden van hun moeder de erfenis deelden, kwam het hof van den Wijer aan Maria de Grati toe. Zij was gehuwd met de Maastrichtse koopman Jan Proenen, die het hof op 28 februari 1663 in zijn naam liet verheffen. Proenen boodt zich niet persoonlijk bij de *Leenzaal* aan, maar deed beroep op Ardt Knapen, om in zijn naam trouw te beloven aan zijn leenheer¹⁰. Op 11 maart 1682 liet Jan Proenen het hof opnieuw verheffen, deze keer door Hendrik Thisius¹¹.

Hoe Hendrik Thisius zelf in het bezit van het cijnhof kwam leren de verhefregisters ons niet, maar vast staat dat hij het na zijn overlijden aan zijn dochter kon nalaten. Op 13 maart 1714 verhief haar echtgenoot Eustachius Vandermaesen, advocaat en schepen van Vliermaal, en later burgemeester van Maastricht, het cijnhof in haar naam¹². Vandermaesen liet het hof op zijn beurt na aan zijn zoon Hendrik. Deze verhief het hof op 25 februari 1738¹³. Op 4 mei 1744 erkende Hendrik Coninx in zijn

Steen uit 1641 in het poortgebouw met de wapenschilden Grati-Olieslagers en de spreuk *Grata sidera Grati* (*Een goed gesternte voor de Grati*).

⁸ *Wat Oude gebouwen ons nog vertellen...1. Hof ter Weyer*, in *Grepen uit het Hoeseltse dorpsverleden. Contact- en informatieblad van de Hoeseltse Geschiedkundige Studiegroep*, 1974, 2, p. 110-119.

⁹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 217, fol. 93 r.

¹⁰ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 217, fol. 186v-188r.

¹¹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 218, blz. 786-787.

¹² Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 221, fol. 119v-120r.

¹³ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 223, fol. 76r.

naam de nieuwe bisschop Jan Theodoor van Beieren als zijn leenheer¹⁴, en op 28 september 1764 hernieuwde hij persoonlijk zijn leened tegenover de nieuwe bisschop Karel Nicolaas d'Oultremont¹⁵. Op 6 juni 1772 tenslotte, vaardigde Eustachius Vandermaesen J.F. Croels af om in zijn naam bisschop Frans Karel van Velbrück als zijn nieuwe leenheer te erkennen¹⁶.

Na zijn overlijden viel het hof van den Wijer aan zijn dochter toe. Zij was gehuwd met schout Janssen van Tongeren. Deze liet het hof op 13 oktober 1778 in zijn naam verheffen door Joannes Wijnants¹⁷. Schout Janssen liet op 20 september 1784¹⁸ en op 23 april 1793¹⁹ door J.F. Joosten, schepen en oud-burgemeester van Bilzen, respectievelijk Caesar Constantijn van Hoensbroek en Frans Antoon de Méan als zijn nieuwe leenheer erkennen. Door de invoering van de Franse revolutionaire wetgeving en de afschaffing van de feodaliteit in de periode 1795-1796 kwam er een einde aan de leenverhouding tussen de heren van het laathof van den Wijer en de bisschoppen van Luik.

In dezelfde periode kwam een einde aan de registratie van cijnsbetalingen. Het merendeel van de particuliere cijnsplichtigen betaalden in 1795 of 1796 voor het laatst cijns. Na 1803 werden er geen cijnsbetalingen meer geregistreerd. Drie institutionele cijnshouders, de Landcommanderij Alden Biesen, het Hasseltse Catharinaklooster en de Hoeseltse *kellerij* van de *Bisschoppelijke Tafel*, hielden in diezelfde periode, ten gevolge van de invoering van de Franse revolutionaire wetgeving, op te bestaan.

Cijnshouders

De meeste cijnshouders van het laathof van den Wijer waren particulieren uit Bilzen en Hoeselt, die de goederen die zij in cijns hielden zelf bewerkten of gebruikten. De meeste cijnsgoederen werden door één bezitter in cijns gehouden, maar er waren er ook die in het bezit waren van twee of meer bezitters, waarvan er één de cijnsverplichtingen moest voldoen.

Naast particuliere cijnshouders, waren er ook vier institutionele cijnshouders: instellingen of organisaties die goederen in cijns hielden. De Landcommanderij Alden Biesen betaalde in het laathof van den Wijer cijns voor het hof van Lutelaar in Bilzen; de Hoeseltse Heilige-Geesttafel hield een groot perceel van twee à drie bunder land in Hoeselt in cijns en het

---

¹⁴ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 235, fol. 112v.

¹⁵ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 236, blz. 262.

¹⁶ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 237, blz. 176.

¹⁷ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 226, blz. 118.

¹⁸ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 238, blz. 234.

¹⁹ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nr. 239, blz. 290.

Hasseltse Catharinaklooster was vanaf 1784 cijnsouder voor twee cijnsouder: een perceel van vier roeden en een huis in Hoeselt. De Hoeseltse *kellerij* tenslotte betaalde een bedrag cijns op het geheel van haar inkomsten uit renten in Hoeselt. De *kellerij* behoorde tot het domein van de *Bisschoppelijke Tafel*, dat bij het Franse staatsdomein gevoegd werd. Wellicht werden de goederen ervan verkocht.

Cijnzen en keuren

De cijnzen die verschuldigd waren aan het cijnsouder van den Wijer werden op de feestdag van Sint-Stefanus of 26 december betaald. Uit de studie over het laathof van Schoonbeek blijkt dat ook daar het leeuwendeel van de cijnzen op die dag betaald werden. In Schoonbeek werden ook op kermiswoensdag cijnzen geïnd, maar dit betrof slechts een fractie van de cijnzen van de feestdag van Sint-Stefanus.

In de periode die door het cijnsinningsregister van het laathof van den Wijer gedocumenteerd wordt, werden jaarlijks 27 verschillende cijnzen betaald. In de onderstaande tabel worden de cijnsouder van het hof van den Wijer opgenomen in de volgorde waarin zij in het register voorkomen. Bij elk goed is vermeld met welke cijnzen het belast was en of er een keur op betaald moest worden.

Cijnsouder	bunders roeden kleine roeden	kapoenen	geld	keuren
Hof van <i>Luttelaer</i> in Heesveld		2	6 denieren	1
Hof in Merem, voorheen drie percelen	0-18-5	10	21 denieren	3
Merhemshof ²⁰	0-06-0	4	4 denieren	1
Land in Holt	1-00-0	4	4 denieren	1
Huis en hof in Merem	0-07-0	3	6 denieren	1
Boomgaard in Merem	0-04-0	2	6 denieren	1
Huis en hof in Merem		3	2 denieren	1
<i>Kerckenhof</i> te Merem	0-06-0	1	3 denieren	1
Huis en hof in het <i>Begenveld</i> in Schoonbeek	3-00-0	2	6 denieren	1
<i>Hammenhof</i> in Merem	1-00-0	2	4 denieren	1

---

²⁰ De cijns op dit goed werd in 1743 en later door twee personen gedragen. In 1743 waren dat Gerard Scherpenbergh en Jan Schils. Zij en hun erfgenamen hadden respectievelijk 3,5 roeden en 2,5 roeden uit dit goed in gebruik.

Cijnsgoed	bunders roeden kleine roeden	kapoenen	geld	keuren
Huis en hof in Merem	0-10-0	3	3 denieren	1
Huis en hof op <i>Colenbroek</i> in Hoeselt	0-10-0	2	16 denieren	/
Stuk land uit het vorige perceel	0-04-0	1	2 denieren	/
<i>Romboutshof</i> te Holt	0-11-0	0,5	2 denieren	1
Huis en hof bij <i>Colenbroek</i> te Hoeselt	0-11-0	1,5	9 denieren	/
Huis en hof uit het vorige perceel, nu op de <i>Sapstraat</i> in Hoeselt		1,5	9 denieren	/
Huis en hof, <i>Smetsgoed</i> genoemd, te Holt	1-15-0	0,75	3 denieren	1
Hof, <i>Smetsgoed</i> genoemd, te Holt	0-10-0	0,375	1,5 denier	1
Hof bij het <i>Romboutshof</i> te Holt	0-09-0	0,375	1,5 denier	1
De helft van de ingang tussen de <i>Kroon</i> en de <i>Klok</i> op de Markt in Bilzen		0,5	/	/
De helft van de ingang tussen de <i>Kroon</i> en de <i>Klok</i> op de Markt in Bilzen		0,5	/	/
<i>Lanckhofken</i> te Merem	0-04-0	3	5 denieren	1
Twee percelen huis en hof te <i>Kruis</i> in Hoeselt	0-10-0	6	24 denieren	/
De <i>muelenstadt</i> van <i>Haerten</i>	2 à 3 bunders	2	29 denieren	/
3 huizen op de <i>Waerde</i> in Hoeselt	1-05-0	4	/	/
Huis en hof in de <i>Duijvestraat</i> in Hoeselt	2-00-0	4	18 denieren	/
De renten van de bisschoppelijke <i>kellerij</i> in Hoeselt		/	18 schellingen	/

Van de 27 cijnzen waren er 26 gevestigd op welbepaalde onroerende goederen. Eén cijns was niet gevestigd op een bepaald goed, maar op het patrimonium van de *kellerij* van de bisschop in Hoeselt. De *kellerij* was een geheel van goederen en inkomsten waarover de bisschop in het Hoeseltse beschikte. Zij werd beheerd door een plaatselijke rentmeester²¹. Voorts onderscheidt deze cijns zich van de andere cijnzen doordat hij niet in denieren, maar in schellingen *goet gelt* is uitgedrukt. Deze 18 schellingen werden jaarlijks met 2 gulden en

²¹ H. VAN DE WEERD, *Uit het verleden van Hoeselt*, in *Limburg*, 1954, 33, p. 23.

29

Willem ingetten ante.
 Willem Pleffers ante
 geurt Pleffers voormals
 peter Moffarts ende.
 joachim Stevens van
 eenen hof-geenamt keu-
 sen: hof-gelegen tot
 merhem groot ses roeden
 regenten op het hof de
 gemeene smet, op hof
 naar Hoopsels Bartel
 bosch van Bilsen, ter
 Eyde-naar Bilsen die
 Hege. lopende naar het
 wijk, ter ydre Seijden
 Bartholomeus marvisen

— 1. capp:
 — 11. den:
 — een keur —

1743 1744 1745 1746 1747
 1748 1749 1750 1751 1752
 1753 1754 1755 1756 1757
 1758 1759 1760 1761 1762
 1763 1764 1765 1766 1767
 1768 1769 1770 1771 1772
 1773 1774 1775 1776 1777
 1778 1779 1780 1781 1782
 1783 1784 1785 1786 1787
 1788 1789 1790 1791 1792
 1793 1794 1795 1796
 1797 1798 1799 1800
 1801 1802 1803

30

STAATSARCHIEF
 HASSELT

den 13 april 1795 heeft bar-
 bara kenne weinme willem
 pleffers ant ontrent die 60
 inder dit parceel ontfangen en
 den keur geveelt en kaart tot
 bevrdragetse aangefelt
 folio 20 verso.

den 26 jaber 1796 heeft Hendrik
 pleffers naar de doot van Barbara
 Keenen oudt ontrent de 56 jaber
 dit parceel ontfangen en den
 keur geveelt en sijn persoon
 tot keurdrager aangefelt
 gebortigh van Bilsen
 woonachtigh te Alcester

Bladzijde 29-30 uit het cijns- en keurregister. Deze bladzijden zijn aan de cijns op het Kerckenhof in het gehucht Merem gewijd. De notitie begint met de opgave van de cijnsplichtige in 1743, toen dit register werd aangelegd: Willem Motten. Zijn voorgangers als cijnshouders voor dit perceel - in opgaande lijn - waren Willem Plessers, Peter Moffarts en Joachim Stevens. Aan de hand van deze namen was het mogelijk in oudere registers akten over dit goed op te zoeken.

Willem Motten was cijns verschuldigd omdat hij *eenen hoff genampt kerckenhoff gelegen tot Merhem* bezat. Het perceel was zes roeden groot. Omdat er bijvoorbeeld geen kadastrale nummers waren om percelen te identificeren, werden de *reengenoten* van dit perceel opgenoemd. Dit goed grensde aan een kant aan de *gemeene straet*, op de zijde naar Hoeselt aan een terrein van Bartel Bosch, aan de zijde naar Bilzen aan *die stege lopende naer het velt*, en aan de vierde zijde aan een perceel van Bartholomeus Maurissen.

De cijns bedroeg 1 kapoen en drie denieren. Bovendien was de houder van dit goed keurplichtig.

De rest van dit blad werd gebruikt om de jaartallen in te schrijven waarvoor de cijns voldaan was. Hieruit valt op te maken dat de cijns vanaf 1743 zonder onderbreking betaald werd, en dat de laatste cijns in 1803 betaald werd.

Op het tegenoverliggende blad werd genoteerd wie in 1743 keurdrager voor het goed was. In dit geval was dat Barbara Renen, de weduwe van Willem Plessers. Zij was in 1743 ongeveer 60 jaar oud. Zij had het *Kerckenhof* op 13 april 1725 in bezit genomen en de verschuldigde keur betaald. Eén en ander kon nagelezen worden op folio 10 v° in het niet bewaarde gicht- en verhefregister. Vervolgens werd op deze bladzijde geregistreerd wie vervolgens nog keurdrager voor dit goed werd. In dit geval was dat Hendrik Plessers, die het goed op 26 oktober 1748, na het overlijden van Barbara Renen, in bezit nam en het keurdragerschap op zich nam.

14 stuivers betaald, terwijl de waarde van al de in denieren uitgedrukte cijnzen samen niet meer dan 2 gulden, 8 stuivers en 3 oord bedroeg²².

Van de 26 overige cijnsgoederen, liggen er 8 in Hoeselt. De overige 18 panden liggen in Bilzen (2) en in de Bilzerse gehuchten Merem (9), Holt (5), Heesveld (1) en Schoonbeek (1). De *muelenstadt van Haerten* was de naam voor een plaats aan de Demer in Hoeselt, waar eertijds een molen gestaan had²³. Omstreeks het einde van de dertiende eeuw was deze molen in het bezit van de Landcommanderij van Alden Biesen²⁴.

Het belangrijkste cijnsgoed van het hof van den Wijer is zonder twijfel het hof van Luttelaar in Heesveld bij Bilzen. Het hof van Luttelaar was niet alleen een cijnsgoed dat afhing van het hof van den Wijer in Hoeselt, maar ook een leen dat afhing van de *Leenzaal van Kuringen*²⁵. Op 15 oktober 1622 werd in de *Leenzaal van Kuringen* de verkoop van het hof van Luttelaar door Renier van Voerst aan de landcommandeur van de balije Biesen van de Duitse Orde geregistreerd²⁶. Luttelaar zou tot aan het einde van het Ancien Régime in het bezit van de Duitse Orde blijven. Het hof van Luttelaar was een groot goederencomplex, samengesteld uit tientallen landerijen, die - althans in de zeventiende eeuw - door verschillende pachters uitgebaat werden. Een inkomstenregister van het hof van Luttelaar uit 1627 en volgende jaren leert ons dat het complex zijn bezitters in 1627 292 gulden en 12 stuivers in geld opbracht en voorts nog tientallen vaten rogge²⁷. De jaarlijkse opbrengst van het hof van Luttelaar overtrof dus ver die van het laathof van den Wijer. Voorlopig blijft nog onduidelijk of de cijns die in het laathof van den Wijer geïnd werd, op het hele goed van Luttelaar woog of slechts op een deel ervan. Het valt niet uit te sluiten dat deze cijns oorspronkelijk slechts één perceel belastte, dat later in het complex van het goed van Luttelaar opging.

---

²² Volgens de tekst op het titelblad van dit register zou de opbrengst van de geldcijnzen in denieren 2 gulden, 5 stuivers en 2 oord bedragen. Optelling van de cijnzen die voor elk cijnsgoed moesten betaald worden, leidt echter tot een totaal van 195 denieren. Elke denier werd met één oord betaald. Omgerekend aan 80 oorden per gulden en 4 oorden per stuiver, betekent dat 2 gulden, 8 stuivers en 3 oord.

²³ E. VERWIJS, J. VERDAM, *Middelnederlandsch woordenboek*, IV, 2, 's-Gravenhage, 1899, kol. 1872.

²⁴ J. BUNTINX, M. GYSSELING, *Het oudste goederenregister van Oudenbiesen (1280-1344). I. Tekst, (Nomenclatura geographica Flandrica. Studiën, 12)*, Brussel, 1965, p. 66, 69, 151, 173.

²⁵ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de Leenzaal van Kuringen*, nrs. 188-239.

²⁶ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de balije Biesen van de Duitse Orde*, nr. 3918. Zie M. VAN DER EYCKEN, *Inventaris van het archief van de balije Biesen van de Duitse Orde. Deel III. Het archief van de heerlijkheden, leen- en cijnshoven, van de recepten, van de parochies en beneficies, van de onderwijsinstellingen, van private personen en van de Mergentheimer Abgabe in Düsseldorf, (Rijksarchief te Hasselt. Inventarissen, 24)*, Brussel, 1997, p. 774-775.

²⁷ Rijksarchief Hasselt, *Archief van de balije Biesen van de Duitse Orde*, nr. 3925.

Merkwaardige cijnsgoederen zijn de twee helften van de ingang tussen de huizen de *Kroon* en de *Klok* op de Markt in Bilzen. In 1743 stonden twee cijnshouders, Hendrik Hechtermans en Willem Wirix, elk voor een helft van dit terrein te boek. Ieder moesten zij jaarlijks een halve kapoen cijns betalen voor wat waarschijnlijk een recht van doorgang over een onbebouwd stukje grond tussen hun huizen was.

De meeste cijnzen werden gedeeltelijk in geld - in denieren - en gedeeltelijk in natura - in kapoenen of *gesneden* hanen - uitgedrukt. De denier was oorspronkelijk een zilveren munt, die van in de achtste tot in de veertiende eeuw geslagen werd. Aanvankelijk was zij vrij zwaar, en woog zij 1/240 van een Karolingisch pond, of circa 1,8 gram. Na verloop van tijd werden echter steeds lichtere denieren geslagen. Uiteindelijk werd de denier de kleinste munt denominatie²⁸. Van de graven van Loon bijvoorbeeld zijn in Hasselt geslagen denieren bekend uit de dertiende en de veertiende eeuw²⁹. Met *schelling* werd oorspronkelijk een hoeveelheid van 12 penningen bedoeld. Vanaf de dertiende eeuw werden zilveren munten ter waarde van een schelling geslagen. Zoals er zware en lichtere denieren bestonden, zo kwamen er ook zware en lichtere schellingen in omloop³⁰.

In de achttiende eeuw werden geldbedragen in (gouden) guldens, (zilveren) stuivers en (koperen) oordjes uitgedrukt. Een gulden was twintig stuivers waard, en in een stuiver gingen vier oordjes. De cijnzen die in het cijnsinningsregister van het laathof van den Wijer in denieren uitgedrukt worden, werden met evenveel oordjes betaald. De cijns van 18 schellingen uit de *kellerij*, werd met 12 oordjes of 3 stuivers per schelling betaald. Ook in het laathof van den Wijer gold dus de oude regel dat een schelling 12 penningen of denieren waard was.

De waarde van de verschuldigde cijnzen liep fel uiteen. De houders van het Smetshof en van een hof in de buurt van het Romboutshof in Holt, met een oppervlakte van respectievelijk 10 en 9 roeden, betaalden elk jaarlijks niet meer dan anderhalf vierdedeel van een kapoen en anderhalve denier cijns. De houder van een hof in Merem van 18 grote roeden en 5 kleine roeden was het zwaarst belast: hij moest jaarlijks 10 kapoenen en 21 denieren afdragen.

Voorts valt het op dat de verschuldigde cijnsbedragen niet in verhouding stonden tot de oppervlakte of de waarde van het goed waarop zij verschuldigd waren. In de studie over het laathof van Schoonbeek werd hetzelfde fenomeen vastgesteld. De houder van het vijfde

---

²⁸ H. ENNO VAN GELDER, *De Nederlandse munten. Het complete overzicht tot en met de komst van de euro*, 8ste druk, Utrecht, 2002, p. 223-236, 290.

²⁹ *Hasseltse munten*, Hasselt, 1980, 111 p.

³⁰ H. ENNO VAN GELDER, *De Nederlandse munten. Het complete overzicht tot en met de komst van de euro*, 8ste druk, Utrecht, 2002, p. 293.

cijnsgoed uit de tabel bijvoorbeeld, een huis en hof in Merem met een oppervlakte van 7 roeden, betaalde jaarlijks 3 kapoenen en 6 denieren, terwijl zijn goed ook met een keur belast was. De houder van het negende cijnsgoed, het huis en hof op het *Begenveld* in Schoonbeek, waarvan de oppervlakte 3 bunder bedroeg, kwam er daarentegen jaarlijks vanaf met een cijns van 2 kapoenen en 6 denieren. Ook zijn goed was met een keur belast. De houder van het tweede cijnsgoed uit de tabel, het hof te Merem van 18 grote en 5 kleine roeden, lijkt in verhouding tot de overige cijnshouders buitensporig zwaar belast te worden. Niet alleen betaalde hij jaarlijks 10 kapoenen en 21 denieren; zijn goed was ook nog belast met drie keuren. Dit is enkel te verklaren door het feit dat dit goed bestond uit drie oorspronkelijk aparte cijnsgoederen, die later samengevoegd waren.

De meeste cijnsgoederen in het hof van den Wijer waren niet alleen met cijnzen maar ook met een keur belast. Een keur was oorspronkelijk het recht van de heer van het cijnshof op een voorwerp of een dier uit de erfenis van een overleden *cijnshouder*. De keur was verschuldigd door de cijnshouder die het goed erfde. Van institutionele cijnshouders, kloosters bijvoorbeeld, of broederschappen of ambachten die een cijnsgoed bezaten, maar die uiteraard nooit *sterven*, is geweten dat zij met het oog op de vaststelling van het ogenblik waarop de keur betaald moest worden, een *sterfelijke keurdrager* moesten aanstellen, bij wiens overlijden de keur betaald moest worden. In het hof van den Wijer konden ook particuliere cijnshouders een jongere keurdrager aanstellen. Het tweede cijnsgoed in dit register, een hof in Merem, was belast met drie keuren. Toen Renier Jans op 17 december 1757, na het overlijden van de Bilzerse oud-burgemeester Jacob Maurissen, waarvan hij het cijnsgoed geërfd had, de drie keuren betaalde, stelde hij zichzelf aan tot keurdrager voor twee van de drie keuren, en zijn twaalfjarige zoon Laurens voor de derde keur. Op die manier verlichtte hij de keurlast voor zijn zoon. Indien hij het goed zou erven na het overlijden van Renier, zou hij slechts twee van de drie keuren moeten betalen. Anderzijds zou Renier, indien zijn zoon voor hem zou sterven, een bijkomende keur moeten betalen. Uit de aantekeningen in dit register blijkt dat Renier Verjans voor zijn zoon overleed. Na zijn dood moesten zijn erfgenamen - zijn beide zonen Laurens en Renier Verjans, en zijn schoonzonen Jan Swennen en Gilis Martens - slechts twee keuren betalen. Als keurdragers stelden zij de hoger vermelde Laurens Verjans voor de eerste keur, en de veertienjarige Joannes Swennen, zoon van Jan Swennen en kleinzoon van Renier Verjans, voor de tweede keur aan.

Van elders zijn bijvoorbeeld koekeuren en paardskeuren bekend, die respectievelijk met een koe of een paard, of met de waarde daarvan in geld, betaald moesten worden wanneer een cijnsgoed door het overlijden van een cijnshouder in het bezit van een andere overging. Uit enkele registraties in het register van het laathof van den Wijer is op te maken dat het hier om

koekeuren ging (betalingen van keuren op het vijfde cijnsgoed, huis en hof van zeven roeden land in Merem, op 22 juni 1789³¹ en op 13 november 1793³², en op het zevende cijnsgoed, huis en hof in Merem, op 5 maart 1746³³).

In een aantal gevallen wordt in het cijnsinningsregister vermeld hoe deze belasting in de praktijk met geld werd afgekocht. De onderstaande voorbeelden van betalingen van keuren met geld tonen ook aan hoe de plicht om een keur te betalen een hoog *loterijgehalte* in zich droeg: leefde de keurdrager lang, dan was de bezitter van het goed voor lange tijd bevrijd van de last om de keur te betalen, stierf de keurdrager echter al na korte tijd, dan moest er even snel weer een keur betaald worden.

Op 18 december 1739 betaalden Gerard Scherpenbergh en Lisbet Moffarts, weduwe van Jan Schils, 30 gulden voor de keur op het derde cijnsgoed uit dit register, het *Merhemshof*. Tegelijk stelden zij Peter Schils, de vierjarige zoon van Lisbet, tot keurdrager aan. Peter overleed in 1783, waarop de keur op 17 juli van dat jaar *gecoelt* werd door Meuwis Scherpenbergh en Hendrik Schils. De tweejarige Daniël Scherpenbergh werd toen als keurdrager aangesteld. In zoverre het de bedoeling van de keurplichtigen was de betaling van de keur zo ver mogelijk uit te stellen, mislukte hun opzet: de kleine Daniël overleed al in 1786. Op 5 november 1786 betaalden Meuwis Scherpenbergh en Hendrik Schils daarom opnieuw een keur. Schils was blijkbaar niet meer tot een gok bereid, en gaf zichzelf, ondanks het feit dat hij al 50 was, als keurdrager op. Ook deze keer duurde het geen vijf jaren voordat er een nieuwe keur betaald moest worden. Op 3 april 1791 was Hendrik Schils overleden en moest er opnieuw betaald worden. Die keer nam de 55-jarige Meuwis Scherpenbergh het keurdragerschap op zich.

De keur waarmee het elfde cijnsgoed, een huis en hof van 10 roeden in Merem, belast was, werd op 11 juni 1747 betaald of *gecoelt* met 32 gulden, en na het overlijden van de opeenvolgende keurdragers werd zij in 1773 en in 1782 telkens met 36 gulden betaald.

Dit laatste voorbeeld toont aan dat het bedrag waarmee een keur betaald kon worden niet op voorhand vast stond maar dat het kon evolueren. Het was immers zo dat het recht van de heer op de beste koe uit de stal van zijn keurplichtige letterlijk genomen moet worden.

---

³¹ *Eodem is deese koijs aen den heer deeses laethofs gecomponeert en gekuelt door die weduwe Hendrick Ramakers en Hieronimus Holtmans getraut met Catharina Crijns weduwe Machiel Wijnants van Bilsen, en hebben tot keurdrager gestelt Wijnandus Wijnants oud elf jaeren soone van voorscreven Machiel Wijnants.*

³² *Den 13 novembre 1793 is deese koijs keure gecomponeert en gekuelt door joanna Compeers weduwe Hendrik Ramakers en Hieronimus Holtmans als man van Catrien Crijns en hebben tot keurdrager gestelt Hieronimus Holtmans voorscreven.*

³³ *Op den 5 meert 1746 is gecomponeert Aerdts Compeers en heft de koijs keure gecoelet, en heft voor keurdrager gestelt sijnen soon Ghijs Compeers oudt twintigh jaeren, woonende bij sijn vaeder tot Merhem.*

Daarom stond het bedrag waarmee een keur afgekocht kon worden rechtstreeks in verband met de waarde van dat dier. Indien de cijnsouder en de hofheer het niet eens geraakten over het bedrag waarmee de keur betaald kon worden, dan moest de hofheer genoeg nemen met één van de dieren uit de stal van de cijnsouder. Had de overleden keurdrager een waardevolle koe op stal, dan zal zijn erfgenaam geneigd geweest zijn meer te betalen om haar te kunnen behouden. In het andere geval kon hij de keurlast met minder geld afkopen.

Naast een keurdrager moest er voor elk cijnsgoed ook een *ophelder* zijn. De ophelder was de persoon die het cijnsgoed verhief, en er daardoor in principe de bezitter van werd. In principe inderdaad: het kwam immers voor dat een cijnsgoed in het bezit was van verschillende personen, die dan ten opzichte van het cijnsstof voor de cijnsverheffing door één persoon vertegenwoordigd werden. In het voormelde geval van het hof van Merem dat na het overlijden van Renier Verjans in het bezit kwam van Laurens Verjans, Renier Verjans, Jan Swennen en Gilis Martens, werd Renier Verjans tot *ophelder* aangesteld. Hij verhief het cijnsgoed, en bij zijn overlijden zou het goed opnieuw moeten verheven worden en zou er aan het cijnsstof weer een verheffingstaks betaald moeten worden.

Net zoals het keurdragerschap, kon ook het *ophelderschap* over meerdere personen gespreid worden. Wellicht hield dit in dat het cijnsgoed gesplitst werd, en dat de cijnsen waarmee het belast werd ook over de verschillende bezitters verdeeld werden. Een voorbeeld van een cijnsgoed dat feitelijk gesplitst was, en dat door twee personen verheven werd, is het *Merhemshof*, dat bestond uit een huis en zes roeden land. Op 10 juli 1782 deed Hendrik Schils verhef voor het huis en 3,5 roeden land, en Mewis Scherpenbergh verhief de resterende 2,5 roeden. De keur werd door beide *ophelders* samen betaald. Het tiende cijnsgoed in dit register, het *Hammenhof* in Merem, werd op 26 december 1777 voor de helft verheven door Gilis Steegen, en voor de helft door Mesotten, de ontvanger van de *Staten van Luik en Loon* in Grote-Spuwen.

Inkomsten

In de opbrengsten die het laathof van den Wijer zijn bezitter opbracht, moet onderscheid gemaakt worden tussen de vaste opbrengsten - de cijnsen - en de variabele opbrengsten - de keuren. Daarnaast werden er in het laathof van den Wijer wellicht, zoals in andere laathoven, taken geheven bij de verheffing van cijnsgoederen wanneer een nieuwe cijnsouder een cijnsgoed door erfenis of koop of anderszins verworven had, of wanneer het laathof een akte registreerde die voor een andere instantie zoals een schepenbank of een notaris verle-

Binnenkoer van de hoeve van den Wijer.

den was. Deze taksen kwamen niet alleen de heer van het laathof toe. Een deel ervan diende om de meier en de laten die aanwezig waren bij de registratie van de akten te vergoeden. Voor wat betreft de verdeling van deze categorie van inkomsten over de heer en de laten, levert het cijnsinningsregister echter geen informatie. Cijnsverheffingen en akten betreffende de cijnsgoederen werden immers in *gichtregisters* geregistreerd, en die bleven voor het laathof van den Wijer niet bewaard.

Als alle cijnsplichtigen de verschuldigde *cijnzen* betaalden, dan werden er in het hof van den Wijer jaarlijks 64 kapoenen, en 5 gulden, 2 stuivers en 1 oord geïnd. Deze cijfers, die bekomen worden door de optelling van de in het cijnsinningsregister vermelde bedragen voor elk cijnsgoed, wijken af van de cijfers die vermeld worden op het titelblad van het register: 62 kapoenen, en 2 gulden, 5 stuivers en 2 oord in denieren en 18 schellingen of 2 gulden en 14 stuivers, of in totaal 4 gulden, 19 stuivers en 2 oord. De cijfers die op het titelblad vermeld worden komen wel overeen met de bedragen die in 1778 daadwerkelijk geïnd werden.

Het jaar 1778 is het enige waarvoor het cijnsinningsregister een afrekening van de cijnsmeier bevat, waaruit blijkt hoeveel cijnzen hij werkelijk inde en hoe die cijnzen betaald werden. In de eerste plaats blijkt dat in dat jaar niet alle cijnzen die in het register in kapoenen zijn uitgedrukt, ook werkelijk in natura of *in pluïjmen* betaald werden. In 1778 betaalden slechts 3 van de 27 cijnsplichtigen daadwerkelijk met kapoenen. De Hoeseltse Heilige-Geesttafel betaalde 2 kapoenen, Simon Hollants betaalde er 1 en Jan Bunckens bracht er 2 binnen. De overige 57 kapoenen werden, evenals de cijnzen in denieren en schellingen, in geld betaald. In 1778 werd voor elke kapoen 15 stuivers aangerekend, hetgeen een totaal bedrag van 42 gulden en 15 stuivers maakte. Samen met 2 gulden, 5 stuivers en 2 oord in denieren, en 2 gulden en 14 stuivers in schellingen, beliep de opbrengst van de cijnzen dat jaar 47 gulden, 14 stuivers en 2 oord, en 5 kapoenen. Van dat bedrag moesten de onkosten voor de cijnsinning afgetrokken worden: elk van de vier aanwezige laten kreeg een zitpenning van 1 gulden, en voorts werd er voor elke laat voor 5 stuivers aan brandewijn geschonken. Samen bedroegen de onkosten dus 5 gulden, hetgeen de netto-opbrengst van de cijnzen voor dat jaar op 42 gulden, 14 stuivers en 2 oord, en 5 kapoenen bracht.

Uit het cijnsinningsregister is niet op te maken of de prijs van 15 stuivers die in 1778 voor een kapoen werd aangerekend de marktprijs van dat jaar weerspiegelt, of dat het een forfaitaire prijs betreft die onveranderlijk werd gehanteerd. Voor de jaren 1745-1759 en 1765-1767 bevat het cijnsinningsregister gegevens over het aantal kapoenen die de cijnsmeier inde. Ook hier blijkt dat niet alle kapoenen in natura betaald werden, en dat dat aantal van jaar tot jaar sterk kon verschillen. In de jaren 1746-1748 werden er respectievelijk niet meer dan 2, 4 en 14 kapoenen in natura betaald. De *meerest* werd *in gelde* betaald. De meier schreef dit uitzonderlijk laag aantal toe aan de omstandigheden die *den oorlog* met zich bracht. Wellicht had de passage van soldaten die voor de Europese vorsten de Oostenrijkse Successieoorlog uitvochten, een stijging van de vraag naar vlees veroorzaakt. Of de cijnshouders van het hof van den Wijer van hun pluimvee beroofd waren of dat zij het aan een interessante prijs hadden kunnen verkopen, en of zij hun kapoenen in die periode uit noodzaak of uit vrije wil in geld betaalden, is een vraag die hier niet kan beantwoord worden.

Aantal jaarlijks *in pluïjmen* geïnde kapoenen

1745	43	1751	34	1757	? ³⁵
1746	2	1752	40	1758	41
1747	4	1753	54	1759	34
1748	14	1754	? ³⁴	1765	35
1749	43	1755	50	1766	39
1750	32	1756	50	1767	36

Voor 1794 bevat het register een aantekening over de cijzen die in geld betaald werden. De meier had dat jaar 37 gulden, 3 stuivers en 1 oord cijzen ontvangen. Daartegenover stond dat hij op de inningsdag 1 gulden en 6 stuivers *aent verteer* uitgegeven had. Het saldo, 35 gulden, 17 stuivers en 1 oord stelde hij op 5 februari 1795 aan de hofheer ter hand.

Doordat de frequentie van de keurbetalingen uitsluitend afhing van de levensduur van de keurdragers, schommelde de jaarlijkse opbrengst van de *keuren* sterk van jaar tot jaar. Bovendien stond het tarief waarmee de keur *gecoelt* kon worden niet op voorhand vast. In de periode 1743-1793 werden 29 betalingen van keuren geregistreerd. Slechts van vier keurbetalingen, waarvan er één van voor 1743 dateert, is geweten over welk bedrag het ging: 30 gulden (1739), 32 gulden (1747), 36 gulden (1773) en nogmaals 36 gulden (1782). Indien wij, voor zover de weinige beschikbare cijfers dat toelaten, zouden uitgaan van een gemiddeld bedrag van 33,5 gulden per keur, dan zouden 29 keurbetalingen 971,5 gulden opgebracht hebben, of gemiddeld 19 gulden per jaar over de periode 1743-1793. In de praktijk kwamen er vooral veel jaren voor waarin geen keuren betaald moesten worden. In zestien jaren werd 1 keur betaald, in drie jaren konden 2 keurbetalingen geboekt worden, in één jaar (1757) waren er 3 keurbetalingen en in 1786 werden 4 keuren betaald. Ondanks het feit dat er in de inning van keuren geen regelmaat zat, staat vast dat zij op termijn en in verhouding tot de inkomsten uit geldcijzen een belangrijk deel van de totale opbrengst van het laathof uitmaakten.

Chronologisch overzicht van het aantal geregistreerde keurbetalingen

1743	-	1756	-	1769	1	1782	2
1744	-	1757	3	1770	-	1783	1
1745	-	1758	-	1771	-	1784	-
1746	1	1759	-	1772	-	1785	-
1747	1	1760	-	1773	1	1786	4
1748	2	1761	-	1774	-	1787	-
1749	1	1762	1	1775	-	1788	-
1750	-	1763	1	1776	-	1789	1
1751	2	1764	-	1777	-	1790	-
1752	1	1765	-	1778	1	1791	1
1753	-	1766	-	1779	1	1792	-
1754	-	1767	-	1780	1	1793	1
1755	1	1768	-	1781	-		

³⁴ Het getal in het cijsinningsregister is onleesbaar gemaakt.

³⁵ Geen gegevens beschikbaar.

Tot besluit

Hoewel er van het laathof van den Wijer uit Hoeselt tot nu toe slechts één bewaard cijnsinningsregister gekend is, biedt dit toch de mogelijkheid een overzicht te krijgen van de goederen waarvan de bezitters in dit laathof cijns moesten betalen. De cijnzen werden gedeeltelijk in geld - denieren en schellingen - uitgedrukt, en gedeeltelijk in kapoenen. Het merendeel van de cijnzen die in kapoenen waren uitgedrukt, werden ook daadwerkelijk *in pluymen* betaald. De meeste van de 27 cijnzen die in dit hof geïnd werden, wogen op goederen die in het bezit waren van particuliere inwoners van Hoeselt of van het Bilzerse platteland. Institutionele cijnshouders waren de Heilige-Geesttafel van Hoeselt, de *kellerij* van de bisschop in Hoeselt, de landcommanderij van Alden Biesen die in 1622 het hof van Lutelaar in Heesveld kocht, en het Hasseltse Catharinaklooster dat in 1784 twee cijnsgoederen van het hof van den Wijer verwierf.

Dit cijnsinningsregister illustreert treffend de ingewikkelde bezitsverhoudingen in de achttiende eeuw. Zo kon het zijn dat de *kellerij* in Hoeselt, die tot het patrimonium van de bisschoppen van Luik behoorde, cijnsplichtig was in het laathof van den Wijer, dat zelf als leen van de *Leenzaal van Kuringen* door diezelfde bisschoppen van Luik als graven van Loon aan een particuliere heer in leen uitgegeven was. Zeker vanaf de tweede helft van de zeventiende eeuw was het laathof meestal in het bezit van vertegenwoordigers van regionale juristenfamilies zoals de familie de Grati, Vandermaesen en Janssen.

Het cijnshof van den Wijer was een vrij klein laathof. Jaarlijks werden er - althans vanaf 1743 - niet meer dan 27 cijnzen geïnd. Het laathof zetelde daarvoor jaarlijks op de feestdag van Sint-Stefanus, 26 december, in het hof van den Wijer in Hoeselt. Wellicht waren er in deze periode niet meer dan vier laten aan het hof verbonden. Zij werden, zoals ook voor het laathof van Schoonbeek werd vastgesteld, in de achttiende eeuw niet meer onder de cijnsplichtigen gerekruteerd.

Adres van de auteur:

Rijksarchief (*)
Bampslaan 4
3500 Hasselt

(*) Deze publicatie vloeide voort uit het onderzoeksproject *Instellingengeschiedenis van het graafschap Loon* uitgevoerd voor rekening van de Belgische Staat, Diensten van de Eerste Minister, in het kader van de *Actie tot stimulering van het onderzoek in de federale wetenschappelijke instellingen*.